

УДК 35.078.7

Дегтяр Андрій Олегович

завідувач кафедри менеджменту і адміністрування
Харківської державної академії культури,
доктор наук з державного управління, професор

Бєлай Сергій Вікторович

докторант Національної академії Національної гвардії України,
кандидат військових наук, старший науковий співробітник

ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНИХ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ КРИЗОВИМ ЯВИЩАМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ХАРАКТЕРУ В УКРАЇНІ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** У статті розглянуто методологічний аспект формування державних механізмів протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру в Україні. Доведено, що проблемна сфера дослідження є міждисциплінарною, визначено, що галузь наук «державне управління» найбільш змістовно вирішує проблему щодо попередження виникнення та врегулювання кризових явищ соціально-економічного характеру. Сформульовано низку наукових і прикладних завдань дослідження, наведено методіку проведення досліджень, сформовано схему логіки дослідження.*

***Ключові слова:** механізми державного управління, кризові явища соціально-економічного характеру, проблемна сфера, проблемна ситуація, логіка дослідження.*

Дегтярь А. О., Бєлай С. В. Исследования государственных механизмов противодействия кризисным явлениям социально-экономического характера в Украине: методологический аспект

***Аннотация.** В статье рассмотрен методологический аспект формирования государственных механизмов противодействия кризисным явлениям социально-экономического характера в Украине. Доказано, что проблемная область исследования является междисциплинарной, определено, что отрасль наук «государственное управление» наиболее содержательно решает проблему предупреждения возникновения и урегулирования кризисных явлений социально-экономического характера. Сформулировано ряд научных и прикладных задач исследования, приведена методика проведения исследований, сформирована схема логики исследования.*

***Ключевые слова:** механизмы государственного управления, кризисные явления социально-экономического характера, проблемная область, проблемная ситуация, логика исследования.*

Diegtiar A. O., Belay S. V. Studies at the public mechanisms to counter socio-economic crises in Ukraine: methodological aspects

***Annotation.** In the article examined the methodological aspect of public mechanisms to counteract socio-economic crises in Ukraine. Determined that a branch of science public administration most meaningful solves the problem to prevent the development and settlement of the socio-economic crisis. Formulated a number of scientific and applied research problems, the technique of research, formed the logic diagram of the study.*

***Keywords:** Mechanisms of public administration, socio-economic crisis, the problem*

area, problem situation, the logic of the study.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Складна соціально-економічна ситуація, що склалася на сьогодні в окремих регіонах держави, безпосередньо впливає на стан забезпечення національної безпеки України. Кризові явища соціально-економічного характеру – такі, як бідність (злиденність), майнове розшарування населення, відсутність середнього класу, соціальна несправедливість, корупція та ін., досягли критичних масштабів, призвели до революційної заміни уряду та катастрофічно впливають на рівень і якість життя населення.

Таким чином, у системі забезпечення національної безпеки набуває актуальності питання протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру.

Незважаючи на важливість і значну кількість рішень державного рівня в системі протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру, ще й досі не виокремлено та не узагальнено комплексні теоретико-методологічні напрацювання щодо їх формування та реалізації. Дослідження сучасних учених у цьому напрямку здійснюються переважно в декількох сферах: в економічній – забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави та її регіонів; соціальній – питання, пов'язані з соціальним забезпеченням населення, дослідження рівня та якості життя населення, протидії соціальній напруженості; у сфері забезпечення громадської безпеки – протидія масовим заворушенням, що виникають на соціально-економічному підґрунті.

Отже, під час протидії загрозі національній безпеці в соціально-економічній сфері перед органами державної влади та органами місцевого самоврядування постають істотні проблеми щодо:

- ефективної організації збору інформації, зважаючи на значну кількість показників, що характеризують соціально-економічне становище регіонів;

- об'єктивного оцінювання соціально-економічних процесів, що відбуваються в регіоні;
- прогнозування розвитку соціально-економічних процесів і кризових явищ;
- своєчасної розробки регулювальних впливів, спрямованих на підтримку позитивних і ослаблення негативних тенденцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення розвитку соціально-економічних систем досліджувалися фахівцями з державного управління (О. Бобровська, О. Дацій, Н. Дацій, В. Дорофієнко, С. Майстро, А. Мерзляк, О. Поважний, І. Драган, М. Корецький, А. Стойка, А. Халецька, М. Небава, І. Тюха, О. Шарапов, О. Мамалуй, Л. Удотова та ін.).

Дослідженню рівня та якості життя населення надавали уваги В. Мартиненко, В. Пономаренко, У. Садова, І. Міняйло, В. Мандибура, Л. Сергєєва, С. Аюшеева та інші.

Питаннями вивчення соціальної напруженості та протестної активності громадян займалися науковці та практики П. Сорокін, Ф. Узунов, М. Слюсаревський, Д. Шмонін, А. Зайцев, О. Чернявська, І. Воробйова, С. Рошин, А. Назаретян, О. Повстін та ін.

Питання прогнозування та припинення кризових ситуацій вивчали в своїх працях М. Корнієнко, В. Богданович, І. Свида, О. Лисенко, Ю. Абрамов, Ю. Даник, І. Кириченко, О. Шмаков, В. Бацамут, С. Кузніченко, Ю. Бабков, В. Лаптії та ін.

Напрацьовані ними теоретичні положення може бути використано для з'ясування сутності кризових явищ соціально-економічного характеру та реалізації державних механізмів протидії цим явищам. Науковцями досліджено теоретичні основи існування кризових явищ у сучасному суспільстві, наведено основні положення щодо оцінювання рівня та якості життя населення, визначено заходи щодо зниження рівня соціальної напруженості в суспільстві, висвітлено окремі питання прогнозування

кризових явищ.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри широкий спектр досліджень, присвячених різним аспектам протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру, цілісного опрацювання державних механізмів протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру в системі забезпечення національної безпеки практично не наведено.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування напрямків дослідження наукової проблеми з розроблення державних механізмів протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру в Україні та розроблення логіки проведення відповідного дослідження.

Виклад основного матеріалу. У літературі дається різне визначення сутності поняття «проблема». У найбільш загальному значенні проблема – це завдання чи питання, що характеризуються істотністю, потребою, достатністю їх змісту, множинністю можливих способів вирішення і варіантністю їх результатів [1, с. 10].

Першоджерелами наукових проблем постають насамперед проблеми самої об'єктивної реальності – предмета та об'єкта. Об'єктом дослідження є кризові явища в суспільстві, спричинені взаємовідносинами влади та населення України на соціально-економічному підґрунті; предметом – формування державних механізмів протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру в Україні.

Щодо проблем дослідження, то їх можна сформулювати таким чином: кризові явища соціально-економічного характеру більшою мірою є наслідками економічної кризи в соціальній сфері, вони виражаються в загрозливому стані життєдіяльності населення, призводять до конфліктних ситуацій. Конфлікти можна врегулювати шляхом підвищення умов життєдіяльності населення, проте це неможливо, оскільки економіка перебуває в кризовому стані, і відсутні кошти на соціальні програми. Дії

уряду в такому стані насамперед спрямовано на розвиток економіки, а не на соціальний захист населення. До того ж світова спільнота, яка здійснює допомогу Україні в економічному розвитку (Міжнародний валютний фонд тощо), висуває антикризові вимоги зі зменшення соціального забезпечення, підвищення комунальних платежів і т.д. Отже, маємо серйозну ситуацію з наявними проблемами, яку маємо вирішити в цьому дослідженні.

Наукова проблема конкретизується в поняттях «проблемна сфера» і «проблемна ситуація».

Проблемна сфера («проблемне поле») окреслює деякі «предметно-просторові межі», у яких можна сформулювати і вирішити цю проблему. Проблемна сфера, як і сама проблема, може обмежитися як межами окремої наукової дисципліни, так і виходити за її межі й охоплювати сфери інших наук. Проте може мати місце й інше їх співвідношення: проблема може бути поставлена в межах предмета окремої науки, хоча проблемна сфера її вирішення може виходити за межі цієї науки [1, с. 11].

Проблемною сферою у статті визначено процеси державного управління щодо попередження виникнення та врегулювання кризових явищ соціально-економічного характеру в сучасному українському суспільстві.

Проблемна сфера є міждисциплінарною. На рис.1 наведено галузі наук і спеціальності, у межах яких вирішується зазначена проблема.

Галузь наук 21 «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА» вирішує зазначену проблему за спеціальностями 21.04.01 – економічна безпека держави та 21.07.05 – службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку.

Питання економічного підґрунтя кризових явищ соціально-економічного характеру вивчаються в межах спеціальності економічна безпека держави, що досліджує національні економічні інтереси та загрози економічній безпеці України, здатність держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також здатності національної економіки зберігати та поновлювати процес суспільного

відтворення і достатній оборонний потенціал у кризових ситуаціях. Галузь науки, за якою присуджується науковий ступінь, – економічні [2].

<i>Проблема</i>	<i>Процеси державного управління щодо попередження виникнення та врегулювання кризових явищ соціально-економічного характеру в Україні</i>		
Галузі наук	25 ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ	21 НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА	
Спеціальності	25.00.02 Механізми державного управління	21.04.01 Економічна безпека держави	21.07.05 Службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку
Галузь науки, за якою присуджується науковий ступінь	Державне управління	Економічні науки	Військові науки, Технічні науки
<i>Очікуваний результат</i>	<i>Державні механізми протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру</i>		

Рис.1. Перелік галузей наук і спеціальностей, що вирішують проблемну сферу дослідження

Питання врегулювання наслідків кризових соціально-економічного характеру, а саме кризових ситуацій, вивчаються в межах службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку в галузі військових і технічних наук. Військова наука вивчає теорію службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку, досліджує теоретичні і прикладні проблеми, закономірності, характер і зміст дій правоохоронних органів спеціального призначення та інших військових формувань України, їх застосування для проведення спеціальних заходів і дій (операцій) у мирний та воєнний час, виконання завдань з підготовки і ведення загальновійськових, миротворчих, антитерористичних, спеціальних операцій, бойових і стабілізаційних дій, здійснення заходів правового режиму надзвичайного та воєнного стану, територіальної оборони спільно зі Збройними Силами в особливий період [3].

Технічні науки вивчають питання прогнозування кризових явищ і ситуацій, а саме теоретичні та прикладні проблеми, що виникають на етапах розроблення, виробництва, експлуатації, відновлення технічних і програмних засобів, комплексів, систем охорони правопорядку, застосування яких у відповідному сполученні дозволяє в будь-яких умовах з достатньою ефективністю виконувати весь комплекс дій, потрібних для вирішення службово-бойових завдань [4].

Галузь наук 25 «ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ» вирішує зазначену проблему за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Змістом спеціальності є теоретико-методологічне обґрунтування механізмів державного управління, адміністративно-організаційних напрямів державотворення, функцій, структури, повноважень і особливостей органів державної влади усіх рівнів [5]. Галузь науки, за якою присуджується науковий ступінь, – державне управління. Напрямами досліджень паспорта спеціальності, відповідно до яких вирішується поставлена проблема, є такі:

– п. 4. Формування та реалізація державної політики у сферах державного, регіонального та галузевого управління й інших сферах суспільного життя;

– п. 15. Моніторинг і контроль у системі державного управління; його види, методи, технології;

– п. 18. Управління та регулювання діяльності органів і установ державної влади: аналіз, моделювання й оптимізація;

– п. 19. Взаємовідносини та взаємодія з громадськістю в системі державного управління;

– п. 20. Інформаційні технології й інформаційне забезпечення в системах державного управління.

Таким чином, галузь науки «Державне управління» найбільш змістовно вирішує проблему щодо попередження виникнення та врегулювання кризових явищ соціально-економічного характеру в сучасному українському

суспільстві та може надати очікуваний результат у вигляді державних механізмів протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру за допомогою спеціальності 25.00.02 – механізми державного управління.

Щодо проблемної ситуації, то це така ситуація, коли відома певній науці проблема не може вирішуватися традиційними способами і шляхами, причому не виходячи за межі цієї ж проблеми, а іноді і самої науки, у межах якої сформульована ця проблема, і дослідник змушений шукати нові напрямки пошуку, що виходять за межі цієї проблеми або науки, і розробляти нові засоби і методи дослідження та дозволи [1, с. 11].

І. Герасимов виокремлює три можливі випадки, коли виникає проблемна ситуація в науці [6, с. 93]:

1. Проблемна ситуація виникає тоді, коли дальший розвиток досліджень упирається в розробку більш широкої теорії, що дозволяє узгодити різні галузі знань і вказує на більш широку сферу застосування раніше розроблених теорій.

2. Проблемна ситуація може складатися і в результаті відкриття принципово нових фактів, і в разі потреби їх теоретичного осмислення та пояснення.

3. Проблемна ситуація виникає тоді, коли не вдається подолати розбіжність між фактами і принципами, теоріями, законами, що залучаються для їх пояснення.

Проблемна ситуація в нашому дослідженні характеризується першим випадком за класифікацією І. Герасимова та формалізується таким чином: загроза національній безпеці України під час виникнення в суспільстві кризових явищ соціально-економічного характеру.

Побудова наукової проблеми полягає в її декомпозиції на основне та окреме завдання. Ступінь декомпозиції проблеми на складові частини визначається метою дослідження проблеми, а також можливістю об'єднання результатів, отриманих під час дослідження окремих завдань, в одне ціле для

обґрунтованого розв'язання проблеми. Це повністю відповідає сутності системного підходу як загальному методу дослідження. Розв'язання наукової проблеми, як правило, починається з дослідження окремих наукових завдань і закінчується дослідженням основного завдання, що практично і визначає проблему [7, с. 52].

Отже наукова проблема формулюється таким чином: У державі виникають кризові явища соціально-економічного характеру, й органам державної влади, місцевого самоврядування слід упроваджувати відповідні механізми державного управління з протидії зазначеним явищам.

Потрібно:

- 1) дослідити теоретичні засади кризових явищ сучасного суспільства;
- 2) розкрити методологічні аспекти побудови державних механізмів протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру в сучасному суспільстві, використовуючи вітчизняний і зарубіжний досвід;
- 3) здійснити обґрунтування та розробити розрахунки щодо створення механізму державного моніторингу загроз національній безпеці соціально-економічного характеру;
- 4) здійснити обґрунтування та розробити розрахунки щодо створення комплексного державного механізму врегулювання кризових явищ соціально-економічного характеру;
- 5) визначити та запропонувати шляхи вдосконалення державних механізмів протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру.

Вирішення наукових завдань має підтвердити головну гіпотезу дослідження: протестна активність населення в окремих регіонах держави зумовлюється та визначається загостренням кризових явищ соціально-економічного характеру. Доведення гіпотези дозволить здійснити прогнозування кризових явищ соціально-економічного характеру та впровадити відповідні державні механізми врегулювання кризової ситуації.

Відповідно до аналізу сформульованих завдань і встановлення логічних

зв'язків між ними, виходячи із загальної проблеми дослідження та очікуваних результатів, отримуємо схему логіки дослідження (див. рис. 2).

Рис. 2. Схема логіки дослідження.

Схема логіки дослідження складається з практичного та наукового аспектів дослідження. До практичного аспекту дослідження належать об'єкт дослідження, суперечності в практиці та мета дослідження. До наукового – предмет дослідження, суперечності в науці та наукове завдання. Практичний та науковий аспект дослідження визначають тему дослідження. Актуальність дослідження визначається суперечностями в практиці та науці.

Суперечності в практиці визначають предмет дослідження. Мета дослідження визначає предмет дослідження. Мета дослідження та наукове завдання визначають тему дослідження, яка визначає зміст дослідження.

Зміст дослідження визначає практичну значущість отриманих результатів і наукову новизну отриманих результатів. Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо вирішення актуальної наукової проблеми формування державних механізмів протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру в Україні на основі розроблення моделей та методів оцінювання і прогнозування кризових явищ соціально-економічного характеру, а також їх урегулювання шляхом упровадження заходів поліпшення рівня та якості життя населення, зниження рівня соціальної напруженості, реалізації діалогу влади та населення, використання плебсологічного підходу під час припинення надзвичайних ситуацій соціального характеру.

Вирішення наукових завдань має забезпечити отримання певних прикладних результатів, а саме:

– розроблення програмної моделі механізму державного моніторингу загроз національній безпеці соціально-економічного характеру на базі геоінформаційної системи;

– розроблення концепція стратегії соціально-економічної безпеки регіонів України;

– надання практичних рекомендацій з використання механізму державного моніторингу загроз національній безпеці соціально-економічного характеру та використання комплексного державного механізму врегулювання кризових явищ соціально-економічного характеру.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, на основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. У статті сформовано наукову проблему дослідження, визначено як проблемну сферу, так і проблемну ситуацію. Проблемною сферою є процеси державного управління щодо попередження виникнення та врегулювання кризових явищ соціально-економічного характеру в сучасному українському суспільстві. Проблемною ситуацією – загрози національній безпеці України під час виникнення в суспільстві кризових явищ соціально-економічного характеру.

2. Доведено, що проблемна сфера дослідження є міждисциплінарною. Визначено, що галузь наук державне управління найбільш змістовно вирішує проблему державного управління щодо попередження виникнення та врегулювання кризових явищ соціально-економічного характеру в сучасному українському суспільстві та може надати очікуваний результат у вигляді державних механізмів протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру відповідно до спеціальності 25.00.02 – механізми державного управління.

3. Для розв’язування загальної проблеми у статті сформульовано низку наукових і прикладних завдань дослідження, сформовано схему логіки дослідження, що є запорукою проведення подальших досліджень.

Перспективи подальших розвідок. Подальші дослідження будуть спрямовані на розроблення державних механізмів протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жолмурзаевич А. У. Методология построения общепредметной модели научной дисциплины (к обоснованию теоретической экономики) [Электронный ресурс] / Жолмурзаевич А. У. // Теоретическая экономика, 2011. – №4. – Режим доступа: <http://www.theoreticaleconomy.info/articles/364.pdf>.
2. Про затвердження паспорта спеціальності 21.04.01 – економічна безпека держави (галузь економічні науки) : постанова президії ВАК України від 15.12.2004 протокол N 11-10/11т. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_4h/pg_iinxhz.htm.
3. Про затвердження паспорта спеціальності 21.07.05 – службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку (галузь військові науки) : постанова президії ВАК України від 06.10.2010 р. прот. № 14-08/6-з.
4. Про затвердження паспорта спеціальності 21.07.05 – службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку (галузь технічні науки) : постанова президії ВАК України від 18.11.2009 р прот. № 6-08/5.
5. Про затвердження паспорта спеціальності 25.00.02 – механізми державного управління: постанова президії ВАК України від 14.12.2006 N 46-06/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_6c/pg_gdgmsi.htm
6. Герасимов И. Г. Структура научного исследования: (философский анализ познавательной деятельности в науке) / И. Г. Герасимов. – М.: Мысль, 1985. – 218 с.
7. Стратегічне управління військово-технічним співробітництвом в інтересах забезпечення воєнної безпеки України [Текст] : монографія / [В. М. Бегма, О. М. Загорка, В. О. Косенцов, В. М. Шемаєв] ; за заг. ред. І. С. Руснака ; Рада нац. безпеки і оборони України; Ін-т проб. нац. безпеки ; Нац. акад. оборони України. – К. : ІПНБ, НАОУ, 2005. – 224 с.

Statement of the problem. Modern complex socio-economic situation in some regions of the state, directly affects the national security of Ukraine. The crisis of social and economic-poverty, population stratification, lack of class, social injustice, corruption - affect the level and quality of life.

Urgency. In the national security system acquires relevance of the issue of combating crises socio-economic nature.

The purpose of the article – to study areas of scientific research problems develop state mechanisms to counteract crises socioeconomic in Ukraine.

Our task was to study – explore state mechanisms for combating crises socio-economic system of national security.

Summary. This article explores the question of economic crisis basis of socio-economic, threatening the economic security of Ukraine, protection of national interests from external and internal threats, the ability of the national economy maintain and update process of social reproduction and sufficient capabilities in crisis situations.

Conclusions and outcomes. Problem areas are government processes to prevent the emergence and resolution of the crisis of social and economic trends in

the Ukrainian society, problem situations – a threat to national security of Ukraine during the time of crisis in society socio-economic nature.

For solving the general problem of the article formulates a number of scientific and applied research problems, logic circuit formed research is the key to further research.